บทที่ 3

การประดิษฐ์หัววัดก๊าซชนิดดีบุกออกไซด์และชนิดทิทาเนียมออกไซด์

ในการประดิษฐ์หัววัดก๊าซแบบฟิล์มหนาของดีบุกออกไซด์และทิทาเนียมออกไซด์เริ่มจากกระบวนการเตรียมผงดีบุกออกไซด์และผงทิทาเนียมออกไซด์ กระบวนการเตรียมสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้ดังนี้

1. กระบวนการเตรียมผงดีบุกไฮดรอกไซด์และผงทิทาเนียมไฮดรอกไซด์

2. กระบวนการเผาผงดีบุกไฮดรอกไซด์และผงทิทาเนียมไฮดรอกไซด์

ซึ่งกระบวนการที่ 2 เป็นกระบวนการควบคุมการเผาผงดีบุกไฮดรอกไซด์และผงทิทาเนียมไฮดรอกไซด์ โดยจะมีการตั้งเงื่อนไขในการเผา เพื่อควบคุมขนาดเกรนของผงดีบุกออกไซด์ หรือผงทิทาเนียมออกไซด์ที่เกิดขึ้น

กระบวนการเตรียมผงดีบุกไฮดรอกไซด์และทิทาเนียมไฮดรอกไซด์

ในการเตรียมผงดีบุกไฮดรอกไซด์หรือผงทิทาเนียมไฮดรอกไซด์นั้น เป็นไปตามปฏิกิริยาเคมีดังสมการที่ (3.1) และ(3.2)

$$SnCl_4 + 4NH_4OH \rightarrow SnOH + 4NH_4Cl \qquad (3.1)$$

หรือ

$$TiCl_4 + 4NH_4OH \rightarrow TiOH + 4NH_4Cl \qquad (3.2)$$

รายละเอียดของขั้นตอนการเตรียมผงดีบุกไฮดรอกไซด์และผงทิทาเนียมไฮดรอกไซด์สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. คำนวณปริมาณ $SnCl_4$ หรือ $TiCl_4$ H_2O และ NH_4OH ที่ต้องใช้ในปฏิกิริยาเคมี โดยเริ่มพิจารณาสาร SnOH หรือ TiOH ว่าต้องการในปริมาณเท่าใด

2. วางบีกเกอร์ลงในภาชนะซึ่งมีน้ำแข็งบรรจุ และทำการเทน้ำปลอดไอออน (deionize water) ในปริมาณที่ได้คำนวณมาลงในกระบอกตวง โดยในการทำปฏิกิริยาเคมีของสารต้องทำในสภาวะอุณหภูมิต่ำ เนื่องจากปฏิกิริยาดังกล่าวเป็นปฏิกิริยาคายความร้อน จึงต้องมีการระบายความร้อนออกจากระบบให้ได้เร็ว

3. เมื่อน้ำมีอุณหภูมิที่ค่อนข้างต่ำประมาณ 10 - 15 ^{o}C ทำการตวง $SnCl_4$ หรือ $TiCl_4$ ใส่ในกระบอกตวงที่แห้งอีกใบหนึ่ง ถ้ากระบอกตวงที่ใส่ $SnCl_4$ หรือ $TiCl_4$ ไม่แห้งจะทำให้ $SnCl_4$ หรือ $TiCl_4$ ทำปฏิกิริยากับน้ำ แล้วกลายเป็น $Sn(OH)_x$ ก่อนที่จะทำปฏิกิริยา

4. ค่อย ๆ เท $SnCl_4$ หรือ $TiCl_4$ ลงในกระบอกตวงที่บรรจุน้ำปลอดประจุที่มีอุณหภูมิต่ำและทำการกวนสารเพื่อให้ $SnCl_4$ หรือ $TiCl_4$ ทำปฏิกิริยากับน้ำได้สม่ำเสมอ จากปฏิกิริยานี้จะเกิดความร้อนและควันขึ้น และสารละลายที่ได้จะมีความเป็นกรด

5. เตรียม NH_4OH ใส่ในกระบอกตวงอีกใบ ค่อย ๆ เทลงในกระบอกตวงที่บรรจุสารละลายในข้อ 4. ขั้นตอนนี้จะได้ตะกอนขุ่นขาวเกิดขึ้น

6. วัดความเป็นกรด-เบส (pH) ของสารละลายที่ได้ ปรับ pH ของสารละลายโดยใช้ HCl หรือ NH_4OH ในการปรับความเป็นกรด-เบสของสารละลายต้องค่อย ๆ เติมสารลงไป มิฉะนั้นสารที่ได้อาจเปลี่ยนสภาพ

7. เมื่อได้สารละลายที่มีความเป็นกลาง คือ ค่า pH ที่ได้อยู่ในช่วง 7 ถึง 8 ทำการล้างเกลือแอมโมเนีย (NH_4Cl) ออกจากตะกอนที่ได้ โดยการเติมน้ำปลอดไอออนลงไป และทำการ กวนให้ตะกอนแขวนลอยในน้ำ แล้วรอจนตกตะกอน และทำการเทน้ำออก

8. ตรวจสอบเกลือแอมโมเนียในตะกอน โดยการทำการหยดซิลเวอร์ไนเตรด ($AgNO_3$) ลงในน้ำที่เทออกมาจากการล้างเกลือแอมโมเนีย ถ้าหยดซิลเวอร์ไนเตรดลงไปแล้วเกิด

ตะกอนขึ้น แสดงว่ายังมีเกลือแอมโมเนียเหลืออยู่ในสารละลาย กระบวนการตรวจสอบเกลือแอมโมเนียในตะกอน สามารถเขียนปฏิกิริยาเคมีได้ดังสมการที่ (3.3) คือ

$$NH_4Cl + AgNO_3 \rightarrow AgCl + NH_4NO_3 \quad (3.3)$$

ตะกอนที่ได้จากการตรวจสอบเกลือแอมโมเนีย ก็คือ ตะกอนของ AgCl ในกระบวนการเตรียมจำเป็นต้องทำการล้างเกลือแอมโมเนียออกให้หมด หากยังมีเกลือแอมโมเนียเหลืออยู่เมื่อนำ SnOH หรือ TiOH ที่ได้ไปผ่านกระบวนการเผา ผลึกที่ได้จะมีขนาดใหญ่ ซึ่งจะไม่เป็นการดีต่อความไวในการตอบสนองของหัววัดก๊าซ

9. เมื่อทำการล้างเกลือแอมโมเนียออกจากตะกอนหมดแล้ว ทิ้งตะกอนขาวที่ได้ให้แห้ง แล้วทำการบดให้ละเอียด และนำไปอบแห้ง (calcination) ที่ 100 °C เป็นเวลา 24 ชั่วโมง เพื่อทำการไล่น้ำออก ผลที่ได้จากการอบก็คือ ผงของดีบุกไฮดรอกไซด์ หรือ ผงทิทาเนียมไฮดรอกไซด์ ทั้งนี้แล้วแต่กรณี

รูปที่ 3.1 แสดงผงของดีบุกไฮดรอกไซด์และทิทาเนียมไฮดรอกไซด์ที่ได้จากกระบวนการข้างต้น

รูปที่ 3.1 ผงดีบุกไฮดรอกไซด์และผงทิทาเนียมไฮดรอกไซด์

กระบวนการเผาผงดีบุกไฮดรอกไซด์และผงทิทาเนียมไฮดรอกไซด์

ผงดีบุกไฮดรอกไซด์และผงทิทาเนียมไฮดรอกไซด์ที่ได้จะถูกนำมาเข้าในกระบวนการเผา ซึ่งในการเผาได้ทำการตั้งเงื่อนไขการเผา 5 เงื่อนไข คือ ทำการเผาที่อุณหภูมิ 200, 300, 400, 500 และ600 °C เป็นเวลา 3 ชั่วโมง

เครื่องที่ใช้ในการเผา คือ เตาไฟฟ้า (electrical furnace) รุ่น KDF P80 ดังแสดงในรูปที่ 3.2 ก และ 3.2 ข ซึ่งเครื่องที่ใช้นี้สามารถตั้งโปรแกรมในการเผาได้ และสามารถควบคุมอุณหภูมิได้ตั้งแต่ 100 ถึง 1150 °C ดังนั้นในการเผาจึงได้มีการตั้งโปรแกรมเพื่อควบคุมลำดับขั้นในการเผาดังนี้

ลำดับที่ 1	ควบคุมอุณหภูมิเตาที่ 45 °C เป็นเวลา 2 นาที
ลำดับที่ 2	เพิ่มอุณหภูมิเตาไปที่ 120 °C โดยใช้เวลา 3 นาที อัตราการเพิ่มอุณหภูมิ 25 °C /นาที
ลำดับที่ 3	ควบคุมอุณหภูมิเตาที่ 120 °C เป็นเวลา 10 นาที
ลำดับที่ 4	เพิ่มอุณหภูมิเตาไปที่อุณหภูมิที่ต้องการเผา โดยใช้อัตราการเพิ่มอุณหภูมิ 5 °C /นาที
ลำดับที่ 5	ควบคุมอุณหภูมิเตาที่อุณหภูมิที่ต้องการเผา เป็นเวลา 3 ชั่วโมง
ลำดับที่ 6	ลดอุณหภูมิเตามาที่ 100 °C โดยใช้เวลา 2 ชั่วโมง

รูปที่ 3.2ก เตาเผาสาร(ภายนอก)

รูปที่ 3.2ข เตาเผาสาร(ภายใน)

จากลำดับขั้นในการเผาข้างต้น แสดงตัวอย่างโปรแกรมที่ป้อนเข้าไปในเครื่องดังนี้

ตารางที่ 3.1 โปรแกรมการเผาผงดีบุกไฮดรอกไซด์และผงทิทาเนียมไฮดรอกไซด์ที่อุณหภูมิ 600° C เป็นเวลา 3 ชั่วโมง

Pattern 01

Segment	Temperature	Hr : min
00	45	00 : 02
01	120	00 : 03
02	120	00 : 10
03	600	01 : 36
04	600	03 : 00
05	100	02 : 00

และกราฟแสดงลำดับขั้นในการเผาสารที่อุณหภูมิ 600° C เป็นเวลา 3 ชั่วโมงคือ

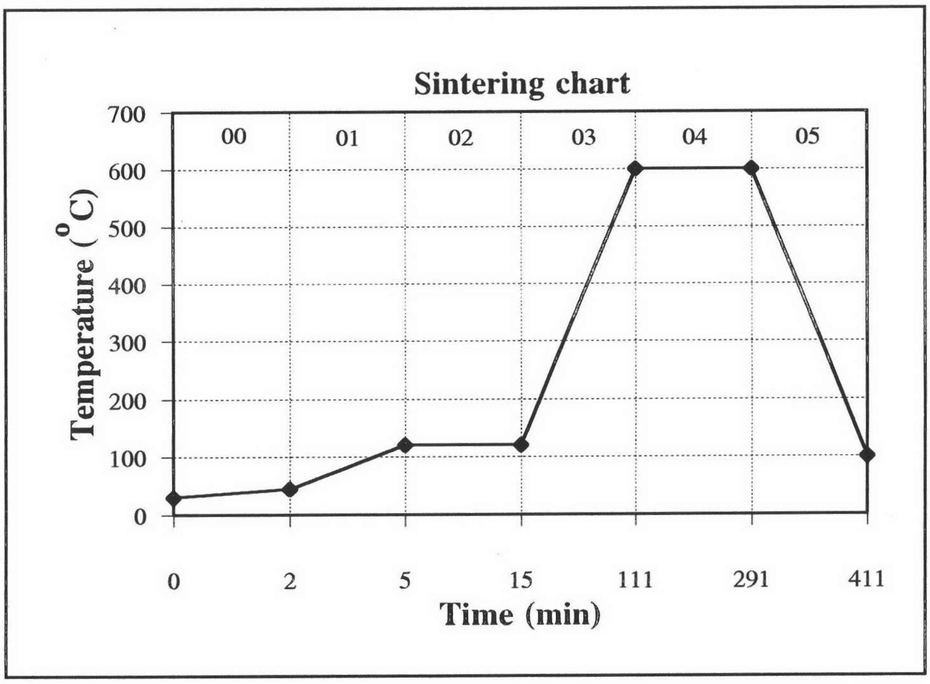

รูปที่ 3.3 ขั้นตอนการเผาสารที่อุณหภูมิ 600° C เป็นเวลา 3 ชั่วโมง

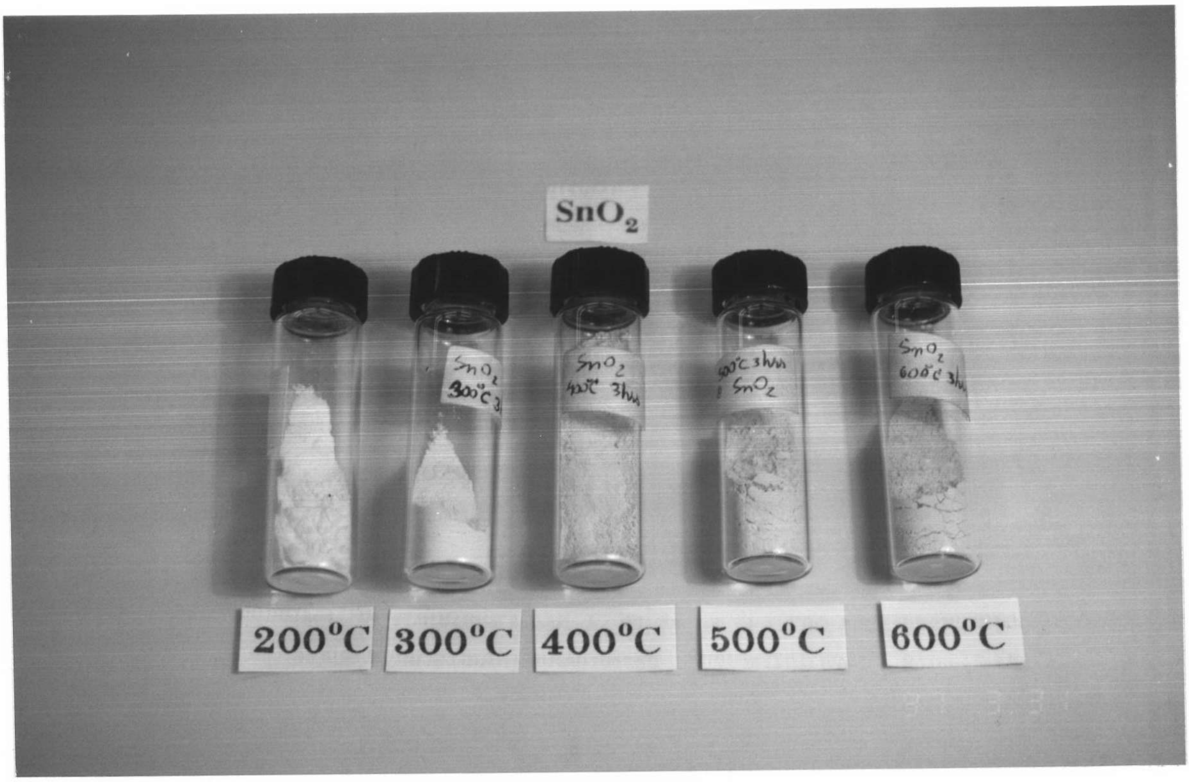

รูปที่ 3.4 ผงดีบุกออกไซด์ที่ได้จากการเผาผงดีบุกไฮดรอกไซด์ ที่อุณหภูมิการเผา 200, 300, 400, 500 และ 600° C เป็นเวลา 3 ชั่วโมง

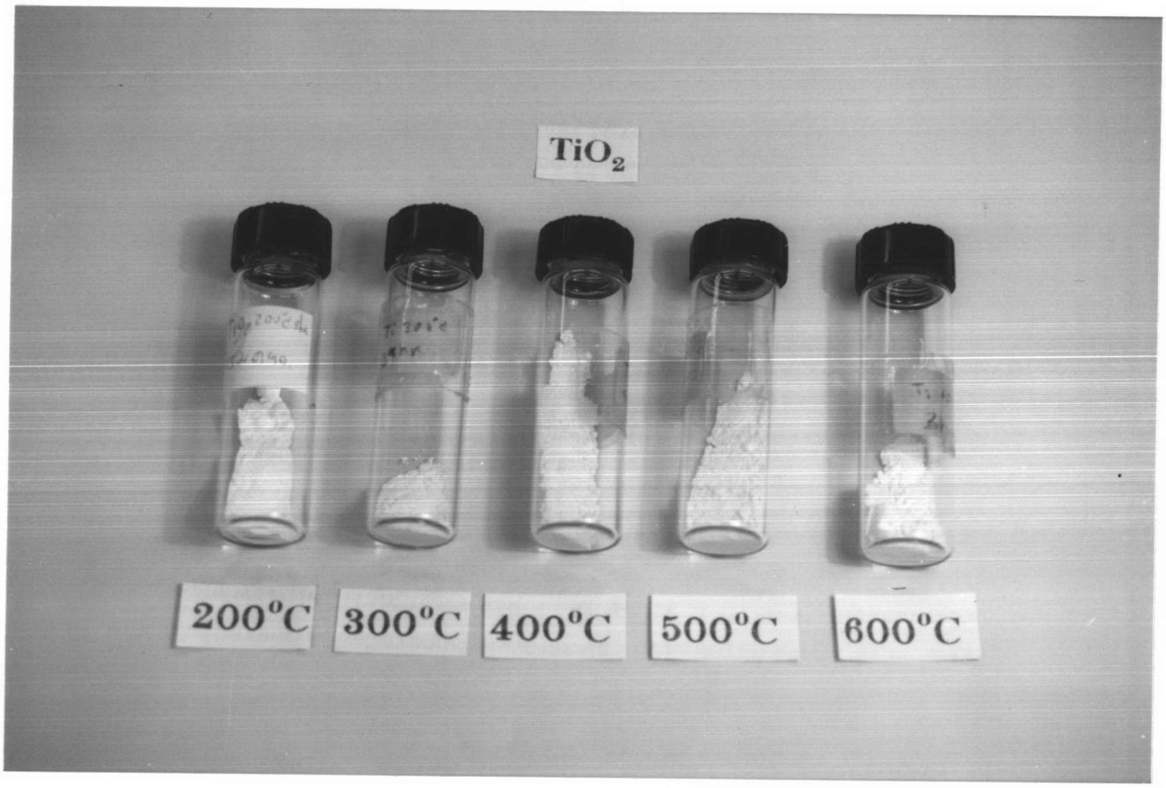

รูปที่ 3.5 ผงทิทาเนียมออกไซด์ที่ได้จากการเผาผงทิทาเนียมไฮดรอกไซด์ ที่อุณหภูมิการเผา 200, 300, 400, 500 และ 600° C เป็นเวลา 3 ชั่วโมง

กระบวนการเตรียมผงดีบุกไฮดรอกไซด์หรือผงทิทาเนียมไฮดรอกไซด์และกระบวนการเผาดีบุกไฮดรอกไซด์และทิทาเนียมไฮดรอกไซด์สามารถเขียนแผนผังสรุปกระบวนการทั้งสองได้ดังนี้

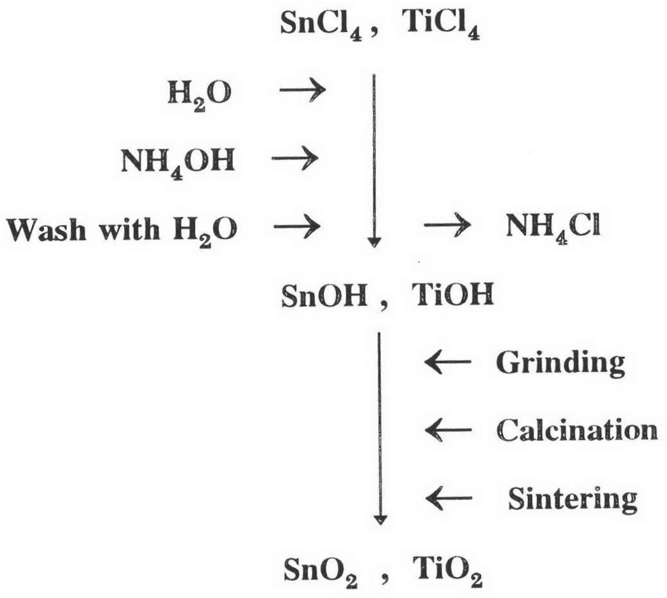

รูปที่ 3.6 แผนผังสรุปกระบวนการเตรียมผงดีบุกออกไซด์และทิทาเนียมออกไซด์

ผลของเงื่อนไขการเผาต่อพื้นที่ผิวของดีบุกออกไซด์และทิทาเนียมออกไซด์

ผงของดีบุกออกไซด์และผงทิทาเนียมออกไซด์ที่ได้จากการเผาที่อุณหภูมิต่างๆ เป็นเวลา 3 ชั่วโมง ถูกนำไปทำการวัดพื้นที่ผิวของสาร ด้วยเครื่อง BET ผลการวัดที่ได้แสดงในตารางที่ 3.2 รูปที่ 3.7 แสดงกราฟความสัมพันธ์ของพื้นที่ผิวผงดีบุกออกไซด์และผงทิทาเนียมออกไซด์กับอุณหภูมิที่ใช้ในการเผาเป็นเวลา 3 ชั่วโมง จากผลการวัดพบว่า เมื่อทำการเผาที่อุณหภูมิสูงขึ้น พื้นที่ผิวของผงดีบุกออกไซด์และผงทิทาเนียมออกไซด์จะลดลง

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3.2 พื้นที่ผิวผงดีบุกออกไซด์และผงทิทาเนียมออกไซด์ที่ได้จากการเผาที่อุณหภูมิต่างๆ เป็นเวลา 3 ชั่วโมง

อุณหภูมิการเผา (°C)	พื้นที่ผิวดีบุกออกไซด์ (sq.m/g)	พื้นที่ผิวทิทาเนียมออกไซด์(sq.m/g)
100	179.68	427.66
200	183.33	302.83
300	162.60	167.68
400	78.49	96.43
500	36.01	70.93
600	22.86	24.16

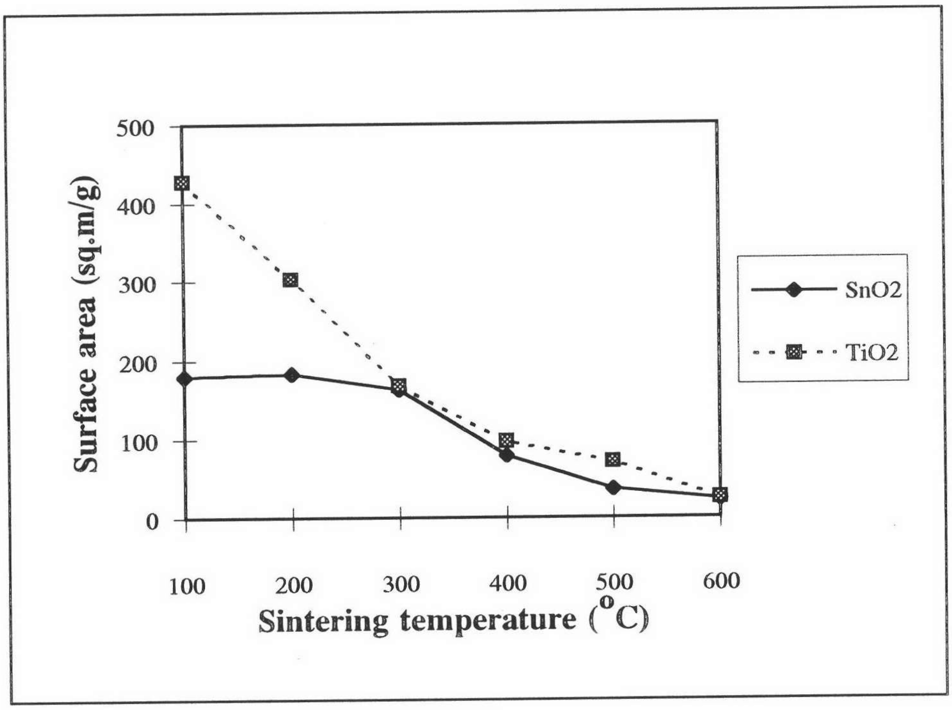

รูปที่ 3.7 กราฟความสัมพันธ์ของพื้นที่ผิวผงดีบุกออกไซด์และผงทิทาเนียมออกไซด์กับอุณหภูมิที่ใช้ในการเผาเป็นเวลา 3 ชั่วโมง

กระบวนการเตรียมฟิล์มหนาของดีบุกออกไซด์และทิทาเนียมออกไซด์

ก่อนที่จะทำการเตรียมฟิล์ม ต้องเตรียมอิเล็กโตรดก่อน โดยได้ใช้แผ่นกระจกสไลด์ขนาด 25.4 x 76.2 ตารางมิลลิเมตร หนา 1 - 1.2 มิลลิเมตร ขั้นตอนการเตรียมขั้วอิเล็กโตรดเป็นดังนี้

1. ทำความสะอาดแผ่นกระจกสไลด์
2. ทำการระเหย พลาตินัม/ทิทาเนียม (Pt/Ti) ด้วยเครื่องระเหยโลหะแบบลำอิเล็กตรอนลงบนแผ่นกระจกสไลด์ โดยความหนาของพลาตินัมเท่ากับ 1000 Å และความหนาของทิทาเนียมเท่ากับ 500 Å ระยะระหว่างขั้วโลหะเท่ากับ 1 มิลลิเมตร
3. ทำการตัดแผ่นกระจกสไลด์ที่ผ่านการระเหยขั้วโลหะให้มีขนาด 5 x 13 ตารางมิลลิเมตร

รูปที่ 3.8 แสดงเครื่องระเหยโลหะแบบลำอิเล็กตรอน และรูปที่ 3.9 แสดงแผ่นกระจกสไลด์ที่ผ่านการระเหยขั้วโลหะ พลาตินัม/ทิทาเนียม และที่ผ่านการตัดแล้ว

เมื่อเตรียมอิเล็กโตรดแล้ว นำผงดีบุกออกไซด์หรือผงทิทาเนียมออกไซด์ที่จะใช้ในการทำฟิล์มมาผสมด้วยน้ำปลอดไอออนและแอลกอฮอลล์ โดยใช้น้ำปลอดไอออนและแอลกอ-ฮอลล์ ในอัตราส่วนผสมเท่ากัน จากนั้นทำการทา (paint) สารที่ได้ลงบนอิเล็กโตรด รอให้ฟิล์มที่ทาแห้ง ก็จะได้หัววัดก๊าซชนิดดีบุกออกไซด์หรือชนิดทิทาเนียมออกไซด์ดังรูปที่ 3.10 และ 3.11

ความหนาของฟิล์มของหัววัดก๊าซที่เตรียมขึ้นสามารถวัดได้โดยใช้ เครื่องวัดไมโครมิเตอร์ โดยได้นำหัววัดก๊าซดีบุกออกไซด์มาทำการวัดความหนาของดีบุกออกไซด์ที่เกาะบนกระจก ผลการวัดพบว่า ความหนาของฟิล์มที่ได้ด้วยวิธีการเตรียมแบบทา จะให้ความหนาของฟิล์มประมาณ 100 ไมโครเมตร

รูปที่ 3.8 เครื่องระเหยโลหะแบบลำอิเล็กตรอน

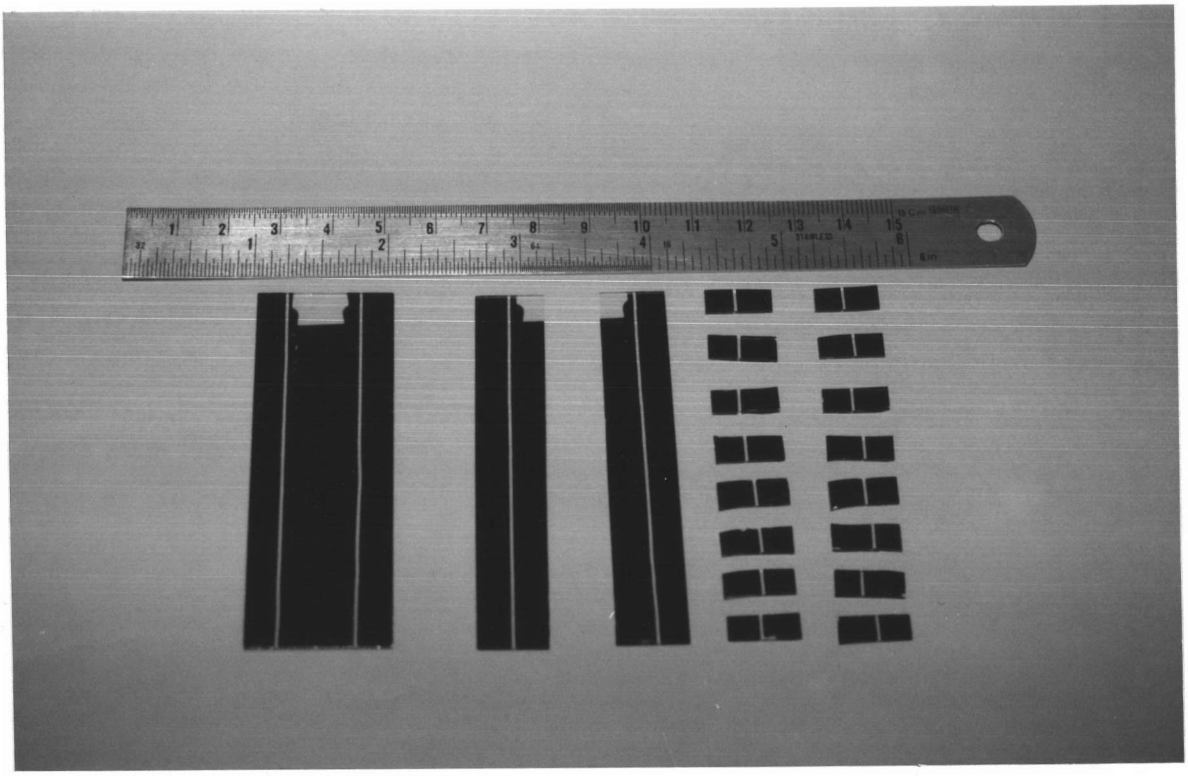

รูปที่ 3.9 แผ่นกระจกสไลด์ที่ผ่านการระเหยขั้วโลหะ พลาตินัม/ทิทาเนียม และที่ผ่านการตัดแล้ว

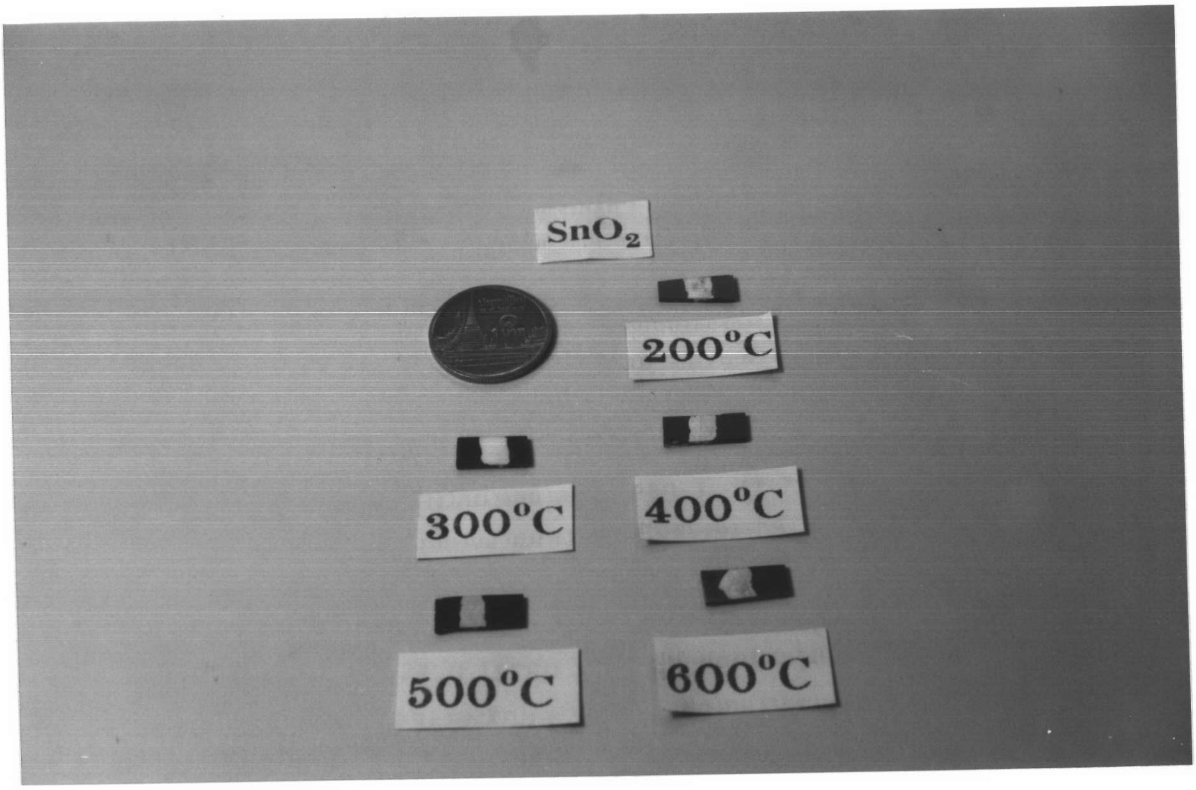

รูปที่ 3.10 หัววัดก๊าซชนิดดีบุกออกไซด์

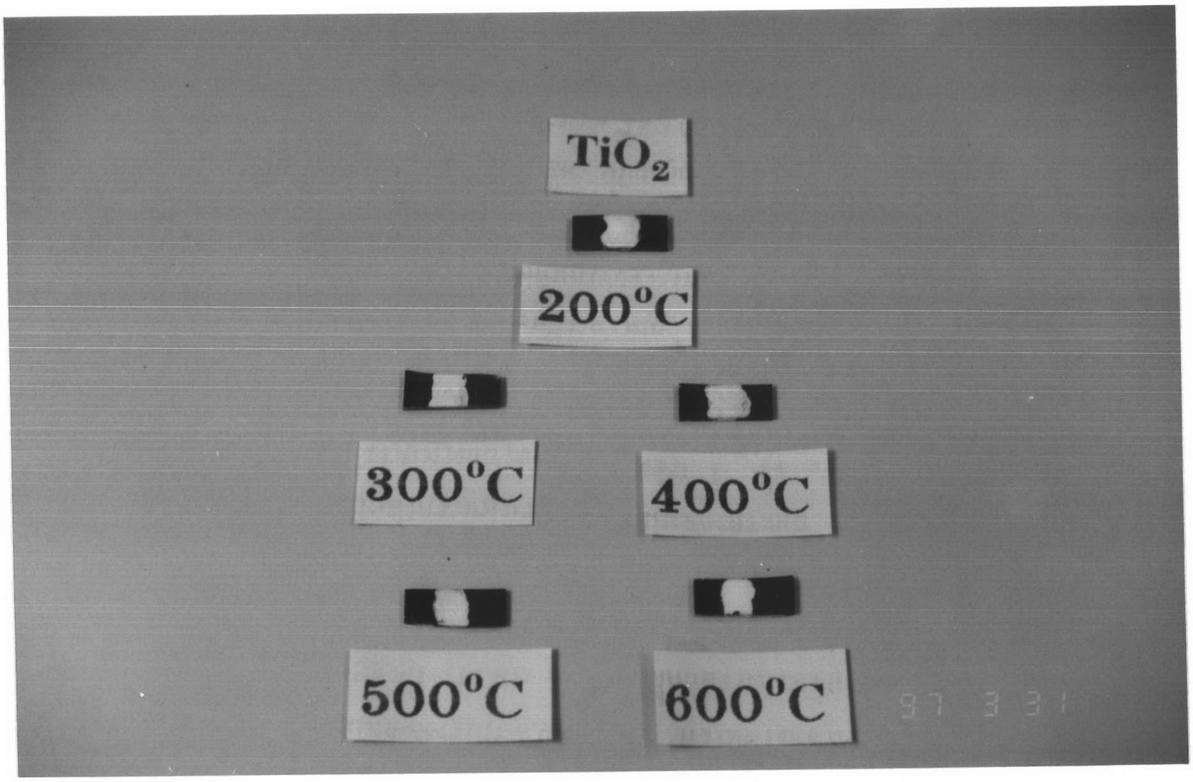

รูปที่ 3.11 หัววัดก๊าซชนิดทิทาเนียมออกไซด์